A JORNAL FOCUSED ON THE FUTURE

Rafik Yunusovich Yunusov,
"*Kazan Utlary*" ("The Lights of Kazan") editorial board,
1 Dekabristov Str., Kazan, 420000, Russia,
kazanutlari@telebit.ru.

The article systematizes the history of formation and functioning of the oldest Tatar literary journal "*Kazan Utlary*". This is one of the relics (in a good sense) of the Soviet era. This monthly journal persistently maintains the level of quality in the era when everything changes beyond recognition. The journal has kept its name remaining faithful to its traditions. "*Kazan Utlary*" is a modern journal, a very recognizable landmark in the world of Tatar literature. The hallmark of this thick journal is its careful selection of material. Many works, first published in the journal, were later released as separate editions, nominated for various literary awards. They became finalists and winners of the State Prize of the Republic of Tatarstan named after G.Tukay, the State Prize of Russia named after M.Gorky, the literary prize of the Union of Writers of the Republic of Tatarstan and others. For a long time, the trend of the journal was determined by literary criticism. The older generation of critics whose self-determination was strongly influenced by ideological intentions quit their literary life. Young critics are working under quite different socio-cultural circumstances, never expressing "a group's" opinion, being of a self-absorbed type focused on their own selves.

In modern sociocultural situation, the journal seeks to adequately respond to the challenges of the time. "*Kazan Utlary*" publishes works of art and strictly documentary evidence, dedicated to bright and dramatic fates of people, significant historical events as well as unique archival discoveries. The journal presents modern prose and poetic selections by famous masters of literature and those who are on the way to fame. "*Kazan Utlary*" is a platform for discussing key issues related to national history and culture of the Tatar people. Russia changes, authors change, so do the staff and the readers. One thing remains constant: the journal "*Kazan Utlary*" is still an organic, living part of Tatar culture.

Key words: history of Tatar journalism, Tatar literature, journal "Kazan Utlary", national content, sections, anniversary.

The history of the Tatar language dates back more than a thousand years ago. The Tatar people's way of life, traditions and ambitions manifest themselves in the cultural legacy that comprises the essence of language, which for centuries served as a spiritual pillar, moral virtue, the beacon of hope and faith. The history of the past and present and our future cannot be properly perceived without literature that from ancient times to modern days has had a great impact on people's minds and has been their guide and companion. Books and manuscripts play a major role in delivering spiritual riches to the broad sections of readers. At the beginning of 20th century, newspapers and magazines joined in. One bright example is the journal "*Kazan Utlary*". The national poet Phaizullin said that "*Kazan Utlary*" was a unique publication in the history of press: in the times of horrible repressions and horrific years of war, when many newspapers and magazines were closed, it continued its work, struggling to preserve the Tatar nation's legacy without breaking under political cataclysms, making concessions and changing names, but never losing its identity [1:7]. In different years, it has seen many great writers and journalists in the chair of the Editor-in-Chief: G.Mansurov, G.Ibragimov, G.Byashirov, G.Idelle, R.Ilyas, T.Imametdinov, G.Kashapov, K.Nyajmi, A.Shamov, A.Gomyar, G.Mekhyammyatshin, R.Mostaphin, Z.Nuri, G.Akhunov, R.Kharis, and R.Phyaizullin. Today, poet Ilphak Ibragimov is in charge of the journal "Kazan Utlary" is a true people's journal, it is unique, it shares peoples' destinies and remains a favorite publication for a wide variety of literature lovers – writers, intellectuals, teachers, students, farmers, and workers. "*Kazan Utlary*" began its work in 1922 under the name of "*Beznen Yul*". It should be mentioned that at the beginning of the 20th century a few thematically similar magazines were published: "*Elgasreljyadid*", "*Shura*", and "*An*". "*Shura*" differed from the above-mentioned magazines with its political and socio-cultural oriented content, geographical location of authors and, more importantly, with the quality of articles, their brave themes and relevance. It can truly be said that spiritually "*Beznen Yul*" was connected to "*Shura*" [2:11].

From the very beginning, the new journal proclaimed the principles of the development of literature and trying to keep in step with the times. It made this message of the editorial board, addressed

to the writers, poets and lovers of literature, very significant: "Despite all the hardships, we have started publishing the journal "*Beznen Yul*". Although "*Beznen Yul*" is published in Kazan, the capital of the Republic of Tatarstan, this analects aims to serve the Tatars and the Bashkirs, living in different parts of Russia. We undertake a great mission hoping to get help from writers, poets and literature lovers from the Volga, Siberia and Ural regions. We plead: firstly, for help to spread the journal, secondly, for more science-political and socio-cultural articles.

Manuscripts will be remunerated. We make contracts with regular collectors and authors. We want our comrades who are fighting for the victory of the working class and peasants to consider our journal our mutual goal and commitment for the common cause" [3: 13].

In his article "About "*Beznen Yul*", Gasyim Mansurov, a man in charge of the first seven issues of 1923, describes the early history of the journal, full of misfortunes and hard work. He writes: "Under the circumstances of that period of time (hunger, impoverishment and breakdown of households. – *G.M),* Tatar periodic press was in very harsh conditions. However, despite all the difficulties, we strived to improve and strengthen Tatar periodicals. At the beginning of 1922, we, members of the party, Galimjyan Ibragimov, Phatkhi Burnash, Gayaz Maksud and me, non-party members, Sadri Jalal and Gazis Gubaidullin, shared our opinions and decided to publish the journal "*Beznen Yul*". It took a long time to obtain the regional committee's approval and to get the money from the Council of People's Commissars for the first issue of the journal. The journal that was to be released in March was published only in May. (…) It greatly contributed to the preservation of the Tatar language in such a chaotic revolutionary time.

I would like to mention the following weak points of the journal "*Beznen Yul*":

1) Before becoming a literary journal "*Beznen Yul*" had been published in different forms;

2) At the moment, there is a problem with the critical review department. The journal "*Beznen Yul*" needs a good literary critic with an elegant style to improve the work of the critical review department.

My suggestions:

1) "*Beznen Yul*" should be published both for the residents of Tatarstan and for all the Russian Tatars…" [4: 15]

The journal "*Beznen Yul*" was a driving force of Tatar literature and creative art. Kh.Taktash, G.Kutuy, K.Nyajmi, M.Jalil, later Kh.Tuphan, Sh.Mannur, Ph.Kyarim and others were young authors who began their literary career after the October Revolution and contributed their first creative works to this very publication.

The journal made significant contributions to the development of literary criticism. Many young critics appeared, such as G.Ryakhim, G.Gali. G.Nigmyati. G.Tolimbai, major discussions started on the subject of traditions and novelties, new literature and its content. Mekhyamyat Gali, a writer-theorist in the field of literature, writes about characteristic features of that period of time: "At the present moment, "*Beznen Yul*" is the only refined literary journal for literature lovers in the Tatar world. On the one hand, it helps develop science and social competences in youth, their perception of literature. On the other hand, it gives an opportunity to young writers to develop their literary skills (…) Overall, "*Beznen Yul*" is on the right track of the development. It only needs slight beautifying, an effort to smooth out the wrinkles and to pay certain attention to its inner and outer image. The front page resembles some kind of a bulletin or a report of an official institution" [5: 20].

The journal focuses on other areas of life, which also aim at expressing its attitude to especially serious problems. For example, Rauf Sabirov who was the head of the Central Executive Committee of the Tatar Autonomous Soviet Socialist Republic in 1921-1924, shares his thoughts about the historical reasons for the famine of 1921 in his article "Economic Health of the Republic of Tatarstan and the Famine" published in the first issue. The article is informative even for the modern reader: "On the whole, the Republic of Tatarstan (formerly the Kazan guberniya – *R.S.)* stands on a par with such guberniyas as Samara in terms of crop failures. However, there is another problem that comes to the fore: it is the fact that the Tatars, constituting the titular population of the Republic of Tatarstan, suffer from famine more than other peoples of Tatarstan. Wherever we go, we see the starving Tatars, orphanages filled with hungry Tatar children, the Tatars lying unconscious from lack of food in the streets of Tatar towns and at last, closed and abandoned houses (farmsteads) in Tatar villages. No doubt, this fact can be explained by social and economic reasons peculiar to the Tatars themselves. If we look at the history of our nation, we will see that since the earlier years of their history, the Tatars have lived enduring priva-

tions. From the time of the Siege of Kazan by Ivan the Terrible, the Tatars experienced hardships and humiliation. They had to leave their fertile lands on the banks of the Volga and Kama rivers because of the Russian oppression. Where the soils were poor – the Tatars were transferred there. It is known that this very factor that influenced economic woes of the Tatars [6: 18-19]. Moreover, the author connects the reasons for this social disaster with the national colonial policy conducted by the czarist autocracy towards the Tatars; he presents his ideas about the negative consequences of this policy and suggests the ways out. In the opinion of R.Sabirov, the Russian government, the whole of which were Orthodox Christians, alongside with Russian priests initiated the policy of Christianization and Russianization of the Tatars. This fact greatly oppressed the Tatar people. As a most lamentable result of such a bad policy the unfortunate Tatars had to "hide in their shells" and, consequently, developed very negative attitudes both to negative and positive features of the Russian people, which made them reject anything new and useful if it came from the Russians. Trying to save their religion and traditions, the Tatars began to oppose even the useful innovations in the Russians' arable farming and housekeeping. They stopped growing some vegetables like cabbage and cucumbers for years and centuries, saying that they were Russian food. They did not do gardening for the same reason. <…> Even today, things like cabbage and cucumbers are called "Russian food" among the Tatars. Gardening is not popular with them either. They cannot cultivate anything but grain crops. Meanwhile, grain crops cannot always guarantee a good harvest. This being so, only one thing can protect the population against the danger of a poor harvest, it is the usage of new agricultural methods – sowing and reaping more crops and adopting new plants necessary for improving the local farming . In this respect, Tatar peasants' farms have been changing very slowly. Planting potatoes, which could increase food reserves and replace bread to a certain extent, is not very common among Tatars. However, relying only on potatoes is not the point. Nowadays, most of the Tatars cultivate corns using the methods of Noah times. That is why it is not surprising that they suffered most in locust years" [6: 18-19].

For the last time the journal was published under the name of "*Beznen Yul*" in April, 1930. Later, it was divided into two journals: "*Yanalif*" (the organ of the Tatarsnan People's Commissar of Education and the Union of Writers of the USSR – *R.Yu.)* and "*Ataka*" ("Onset") (the organ of the Tatarstan Association of Proletarian Writers – *R.Yu.)*. However, they both stopped to exist at the end of 1932. "*Beznen Yul*" was published in Arabic script from the first issue; from 1930 it was in Latin scripts, whereas "*Yanalif*" and "*Ataka*" were published in Latin scripts from the very beginning.

At the beginning of 1933, the journal was published under the name of "Soviet Literature" and from the 6th issue of 1965 it became "*Kazan Utlary*" (The Lights of Kazan). It is known that the journal could not pass by the contradictory political and social environment of that period. Though it tried to keep up its traditions, it could not distance itself from the ideology influence and the Party rule. The journal conducted its activities following the orders of the government on major issues. One of such issues was the changing of the Tatar alphabet. In 1929, in spite of serious discussions and disagreements, the Arabic script was replaced by Latin. And in 1930-40 the question was raised about changing the Latin script to the Cyrillic alphabet. Let us study the article called "From the Editorial Office", which was published on the last page of the 5th issue of 1939 in order to have a clear picture of the journal's position about these problems and the circumstances it worked in. The "*Kyzyl Tatarstan*" ("Red Tatarstan") in its editorial article named "Let us organize the work of mastering the new alphabet like the Bolsheviks" in the 165th (5666) issue, July 21 of that year, writes about the "Soviet Literature" journal's stagnant views: "Among the republican journals the "Soviet Literature" is intended to unite Soviet writers. However, the journal has failed to perform this important mission, so far. On the contrary, the "Soviet Literature" (the editor comrade T.Imametdinov – *ed.)* shuns the work which is a great cultural factor. It did nothing to summarize the writers' ideas on its pages at the time when this news was first made public. Even now the journal does not undertake any actions…" [7: 96].

Later, different ways of correcting these faults were suggested. The "Soviet Literature" editorial office considered this remark of the "Kyzyl Tatarstan" to be quite relevant and stated that the August and September issues of the journal would be published in the new alphabet and, as soon as the technical possibilities of the "*Kamil Yakub*" factory allowed, the issues of October or November would be published in the new script in full [7: 96]. This "advertisement" itself was made with Cyrillic characters, the issues from 8 to 11 were in two scripts and only the 12th issue was fully produced in new alphabet.

This situation both caused technical difficulties and to a certain extent contradicted the policy of changing scripts. The similar situation occurred in the mid 1920s. In 1926 the 4th issue of the '*Beznen Yul*' ('Our Path') featured an article by Gyibad Alparov titled "Not Latin, but Arabic" about the two writing scripts. 'During the time of peace, the nation, who has had its alphabet and script since the olden times, cannot just voluntarily change its alphabet and choose a new one' [8: 97], - he wrote. To conclude, the linguists, including G.Ibragimov, understood that the transfer of Tatar to the Russian script, i.e. Cyrillic was an element of the government policy.

Although the famous classic writer Galimzhan Ibragimov was not directly involved in the organization of the journal, he was one of its initiators, hence, had a great influence on the 'Bezneñ Yul'. In this regard the journalist and social activist Latyif Gumar wrote the following in his memoirs about Galimzhan Ibragimov: 'As we know, during those years, there was a literary sociopolitical journal called 'Bezneñ Yul' issued in Kazan. Of course, its chief executive head was Galimzhan Ibragimov. Once, in the early 1926, Galimzhan came to the Press Department of the Regional Committee of the Party, where he expressed his disapproval of the journal's content and, moreover, his worries regarding its small circulation:

"It is not just a journal where a group of writers or journalists publish their manuscripts, - he said. – It is a republican journal, a Party journal! To put it more accurately, it is a literary and sociopolitical journal for the Tatars from all over the Soviet Union. Which is why it must be taken seriously. The Regional Committee of the Party has not been paying the attention the journal deserves. It is not genuinely interested in its content, work, state and plans. It does not put enough effort even into its distribution. For instance,the Party units in cities and villages are subscribed to different magazines and journals, but the '*Bezneñ Yul'* is not among them [9: 185].

The author of the article suggested ways of changing of the current situation for the better and G.Ibragimov's report focused on this problem. He told that his position was supported by Gomer Galiev, Fatyikh Saifi, Sh.Fakhretdinov, Salakh Atnagulov, Fatkhi Burnash and others and later the resolution was adopted [9: 185]. This resolution also approved of the members of the editorial board: Galimzhan Ibragimov, Gimer Galiev and Gayaz Maksudov.

The report of G.Ibragimov was printed as a leaflet [10]. This booklet triggered a lively public response. On June 14, 1927 it was checked by the Bureau of the Tatarstan Regional Committee of the All-Union Communist Party (Bolsheviks) and numerous mistakes were noted. Here are some of them: a) Exaggerating the independence of the national culture, idealizing it to a certain extent; b) Diminishing the role of proletariat in the development of the Tatar national culture and increasing the role of the national intelligentsia; c) The use of methods forbidden for discussion. Let us have a look at the 'mistakes' that the great writer made: "Everyone knows the type of Tatar Murzas from the old stardom times: they were the officials of the Russian government. They sincerely served it; they were raised together with their classmates, the Russian nobility, they did not share the lives of the ordinary Tatar people. Their entire worldview was oriented toward the Russian culture and the Russian language. This *being (emphasis added – G.I.)* was exactly why the idea imprinted in the *consciousness (emphasis added – G.I.)* of the Tatars was that they could live only within the Russian culture, that there was no such thing as Tatar culture, and if there was, it was worthless, and trying to develop it, improve it was a mere waste of time… Due to living within the Russian society, with Russian intelligentsia, Russian culture, some of our modern Tatar Soviet officials have also acquired this old murza outlook… These new murzas now make up a certain category of our people: they do not read Tatar literature and Tatar press, they cannot write in Tatar, and they do not even consider it to be their disadvantage. They talk about this sort of ignorance with a hint of 'cultural' pride. Naturally, they send their children and relatives to Russian schools, institutions, Russian courses…" [10: 171]. It is easy to see how relevant these words were at that time (and even today! – *R.Yu.)* and why they caused such disapproval on the part of the government.

The "*Kazan Utlary*" ('Kazan Lights') journal has remained the leader of the Tatar literary movement, providing a link between generations. As the President of Tatarstan R.N. Minnikhanov said in his congratulatory letter to the editorial staff of the "*Kazan Utlary*" journal on its 90th birthday, 'its main mission is to collect our literary, cultural and spiritual heritage, which has been neglected for so many years and torn and scattered around the world, put it together and compile it into an entity. But our unique literary journal has another very important task, that is to help create new profound

and meaningful literary works and support young talents' [11: 5]. Indeed, this journal plays a crucial role in preserving our cultural heritage and passing it on to the future generations. Since the very first issues, the journal has allocated a special place for ancient and Medieval writers. By reading the pages of the journal, its readers learned the names and works of Yu.Balasunly, Akhmet Yasavi, the outstanding scholar of the Bolgar time Kul Gali, the writers of the Golden Horde Kotb and Saif Sarai, the Kazan Khanate poets Ummi Kamal, Kulsharif and Mukhammedyar well-known in the Turkic world, as well as the writers who became popular later: Maula Kolyi and G.Utyz Imani. It is due to the journal that the educators and scholars of the 19th and 20th centuries became popular. G.Tukay, Derdemend, S.Ramiev, S.Suncheley, M.Gafuri, N.Dumavi, G.Kamal and F.Amirkhan's works, and different attitudes toward them in different periods of time aroused heated discussions on the pages of the journal. The ideology of the1920s-30s and vulgar-Echo sociology caused contradictory evaluations of these writers in the Soviet period and later different requirements issued by socialist realism. But the journal saved its face (even if it was not in the right – *R.Yu.)* and the aesthetic principles helped to preserve the oeuvre of many people mentioned above and many others and determine their role in the history of literature.

The journal stood the test of times in the complex and controversial 1920s and 30s, it suffered certain losses but remained faithful to its true course. The issue of the class struggle in the country dominated the pages of the journal and the quality of literary works significantly decreased. However, talented writers, although it was difficult, helped to build students' confidence and encouraged their love for language arts. The journal published the works of Kh.Tufan, S.Mannur, G.Bashirov. G.Kutuy, M.Dzhalil, N.Bayan, S.Khakim, N.Isanbet and other writers. Khasan Tufan wrote his poem "But the Stars Don't Answer" in 1937, when the arrests increased:

Not for a soul, but for a day
Some creations of the country
Are black and drew the best men
Into the darkness…

The journal "Soviet Literature" was published in the years of the Great Patriotic War. M.Dzhalil, F.Karim, N.Arslanov, Sh.Mudarris, Z.Nuri, S.Mansur, F.Khusni, and G.Kutuy contributed their poems, writing about their hatred of war and the enemy, calling to protect their Motherland. R.Gatash noted that our poets' "poetry, poems and even their translations from German and English were the treasure in this period" [12: 45]. In the postwar years, the journal published the works of A.Eniki, G.Bashirov, M.Amir, S.Khakim, I.Yuzeev, Kh.Kamal and Sh.Galiev. A.Gilyazov, Kh.Vakhit, R.Faizullin, R.Kharis, S.Suleymanova, R.Akhmetzyanov, T.Minnullin, R.Valiev, Zulfat, M.Aglam, A.Kalim, Kh.Sibgatullin, R.Minnullin, Z.Mansurov, F.Gizzatullina, L.Shagirzhan and others became popular in 1960-70s owing to their publications on the pages of the journal which got the name of "*Kazan Utlary*".

The literary process was the focus of the journal at that time. T.Galiullin wrote "for almost a century it kept saving the treasure of Tatar poetry and increased it" [13: 23] and the outstanding people rallied around it. The changes of the 1980s had a positive impact on "*Kazan Utlary*".For the first time, the works of the writers rejected for ideological reasons as well as discussions on certain writers' activity were published on its pages. The journal successively published a great number of works, belonging to outstanding personalities, with notes and commentaries. Among such personalities were I.Yuzeev, A.Gilyazov, T.Minnullin, R.Akhmetzyanov, F.Sadriev, A.Rashitov, M.Galiev, Z.Mansurov, R.Zaydulla and others.

A great number of articles devoted to the nation's destiny, literary heritage, and history were published in the journal in the 1990s, among them Rafael Mustafin's article "The Last Days of Galimzhan Ibragimov". The author explains his reasons for writing the article: the biographical collection "The Writers of the Soviet Tatarstan" (Kazan, 1986) wrote about the last days of the outstanding writer, scholar, prominent social and public figure, Galimzhan Ibragimov: "G.Ibragimov had been sick with pneumonia since 1927 and had to stay in Crimea. In spite of the fact that his condition deteriorated, he continued his literary work until the end of his life. G.Ibragimov died on the 21st of January, 1938, in a Kazan hospital". All the facts mentioned were true. But in general, it was a lie…" [14:241]. In fact, the outstanding scholar lived in Yalta in Crimea, but he was arrested on the 29th of August, 1937. The researchers provide the following information: "During the investigation, Ibragimov G.G. was charged with the antirevolutionary activity. In 1920, he allegedly joined a nationalist group, the so-called "the left" in the Tatar party organization, and in 1925, when a certain part of this group joined the antirevolutionary nationalist organization, he was one of the leaders re-

sponsible for practical anti-revolutionary work at the cultural-ideological front …" [14:242]

R.Mustafin's work provides information about the life during "the personality cult" period: "One person (he didn't allow to mention his name – *R.M.)* who worked in the police in the 30s and is now retired explains it this way. In 1935-1936, when the coalition "Trotskiy-Zinovyev-Bukharin" was being persecuted, the branch of the secret police (NKVD of Tatarstan) were looking for the traces of this organization in Tatarstan. The reason for this was not clear (it seems they were made to – *R.M.)* To be honest, they tried to hide the truth by telling a lie. They created an organization composed of the most popular and outstanding people in Tatarstan who could be as prominent as the public figures of Moscow. They were prominent scholars, popular writers, representatives of culture who had won the respect of the people … The "organization" needed a good ideologist. And they imposed this duty on G.Ibragimov who was living out his last days in Yalta and knew nothing about it. "No, I'm not a public enemy. I've never been a betrayer of the nation. I will die as a Bolshevik", – said G.Ibragimov to his cellmate Gabdelkhak Battalov" [14:242].

The great writer's faith in the Bolsheviks is surprising, although it can be understood and explained taking into account the realities of the time. The famous actor Gabdulla Shamukov turned to this issue. The journal "*Kazan Utlary*" published his letter to the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, the USSR Education Minister, M.A.Prokofyev, and the RSFSR Education Minister, A.I.Danilov, in the 3rd issue of 1992. The complex issue of Tatar education and the Tatar language was raised in the letter written in December 1969: "It's so strange why the mark "ethnicism" is used with respect to some people, but the issue discussed in the 10th Communist Party Congress has been forgotten. The words "the Congress was against a terrible thing – "great Russian" chauvinism" have been forgotten" [15:481].

More and more political and historical articles about our far-away and near past and the activities of great personalities appeared in "*Kazan Utlary*" in the late 1980s and early 1990s. When the journal got rid of the Party pressure, it could give full and true information about our history, for example, B.Sultanbekov's "The Triumph of Injustice" [19], F.Bagavetdinov's "Karim Tinchurin's Last Days" [17], F.Bagavetdinov and A.Akhmadullin's "Fatkhi Burnash's Last Years" [18], I.Salakhov's "Dark Days" [19] and other articles. The whole tragedy of the times of repression was described in details in Shamil Akhmetov's article "I will Come Back Soon, Wait": "Kavi Nazhmi was arrested on the 2nd June, Galimzhan Ibragimov – on the 29th of August, Galimzhan Mukhammetshin and Ibragim Salakhov – in September and Mirsay Amir was arrested in December". After Kavi Nazhmi, Labib Gilmi became head of the Union of Writers of Tatarstan. He was active, arranging meetings to blame "public enemies", he pronounced passionate speeches, blaming the writers for not noticing "enemies" among themselves and being careless. Once, during such a meeting, a door attendant came in and called Labib out. Labib Gilmi said to the writers:

– Colleagues, I'll come back soon, we can continue discussing later, – and went out. The writers kept silent and waited for Labib to return. After a long wait the oldest among the writers, Sharif Kamal, said:

– He is late… Has anything happened to him? Let one of you go and look for him, – and one of the writers went up to the door attendant. A man in a military uniform took Labib … into a black car and they rode away (…) It happened on the 21st of September in 1937" [20:227].

The journal "*Kazan Utlary*" is concerned about the future of the Tatars and tries to make it better. But to ensure your happy future you should remember your past. As the title of one article by the famous scholar Talgat Galiullin says "If You Forget Your History, You will Have No Future". T.Aydi, M.Gosmanov, A.Karimullin, I.Tagirov, T.Minnullin and others published their social articles in the journal.

The thousandth issue of the journal "*Kazan Utlary*" was published in February 2006, it happened for the first time that a literary journal in Russia and ex-USSR was that old. The book of the best articles of the journal "Eternal Stars Shine" was published at the end of the year. These events and the great celebration, marking the 90th anniversary of the journal in 2012, attracted the people's attention to the journal. The literary critic Kh.Minnegulov said about the book "Eternal Stars Shine": "It is really a treasure… It's like a source, encyclopedia, sampler both for the journal and for the Tatars' spiritual life" [21], and the writer Adler Timergalin added:"Eternal Stars Shine" is equal to a library. I feel its warmth with my knees and my soul. If once Iwere to go to a desolate island, and were allowed to take ten books with me, one of them, for sure, would be "Eternal Stars Shine". If I

travelled to the far away stars, I'd take it with me as well" [22:116].

Nowadays, "*Kazan Utlary*" is in a centre of literary and cultural life, meeting spiritual and cultural demands of the people. It continues to familiarize the public with the best examples of creative works. Thanks to Kh.Minnegulov, "it remains the centre of our ethnic life, faithful to its main purpose" [23: 22].Generations change, new young authors come to the journal. But it still focuses on the word and makes people happy publishing new literary works, critical articles, reviews on essential topics for its readers, and essays on our social life.

References

1. *Fäyzullin R.* Bez bulganbyz, bar häm bulachakbyz! // "Kazan utlary" zhurnaly häm milli mädäniyat. Kazan, 2012. B. 6-8. (in Tatar)
2. *Miŋnegulov Kh.Ü.* "Kazan utlary" häm tatar khalkynyŋ ädäbi-mädäni mirasy // "Kazan utlary" zhurnaly häm milli mädäniyat. – Kazan, 2012. B.11-13. (in Tatar)
3. "Bezneŋ yul" idaräsennän ädiplärgä, shagyyr'lärgä, gyylem-ädäbiyat mökhiblärenä möräҗägat' // Kazan utlary. 2006. № 2. B. 13. (in Tatar)
4. *Mansurov G.* "Bezneŋ yul" turynda // Kazan utlary. 2006. № 2. B. 15. (in Tatar)
5. *Gali M.* Zhurnalybyz turynda // Kazan utlary. 2006. № 2. B. 20. (in Tatar)
6. *Sabirov R.* Tatarstan žömhүriyateneŋ ik''tisadi khäle häm achlyk // Kazan utlary. 2006. №2. B. 18-20. (in Tatar)
7. Redaktsiyadän // Sovet ädäbiyaty. 1939. №5. B. 96. (in Tatar)
8. *Alparov G.* Latin tүgel garäp // Bezneŋ yul. 1926. №4. B. 96-99. (in Tatar)
9. *Gomär L.* Ädip häm köräshche // Galimžan Ibrahimov turyndagy istäleklär. – Kazan: Tat.kit.näshr., 1966. B. 183-196/ (in Tatar)
10. *Ibrahimov G.* Milli mädäniyat nindi yul belän barachak? // Kazan utlary. 1992. №3. B. 157-176. (in Tatar)
11. Tatarstan Respublikasy Prezidenty R.N.Miŋnekhanovnyŋ "Kazan utlary" zhurnalynyŋ 90 ellygy uŋaennan redaktsiya kolektivyna kotlavy // "Kazan utlary" zhurnaly häm milli mädäniyat. Kazan, 2012. B. 5. (in Tatar)
12. *Gatash R.* "Kazan utlary" zhurnalynda shig"ri buynnar bäyläneshe //"Kazan utlary" zhurnaly häm milli mädäniyat. Kazan, 2012. B. 44-46. (in Tatar)
13. *Galiullin T.* Kүŋel khäzinäläre urtaklygy ("Kazan utlary" häm tatar shigyre) //"Kazan utlary" zhurnaly häm milli mädäniyat. Kazan, 2012. B. 23-28. (in Tatar)
14. *Mostafin R.* Galimžan Ibrahimovnyŋ soŋgy könnäre // Sүnmäs utlar balkyshy: meŋ sanly khäzinädän. Kazan: IDEL-PRESS, 2006/ - B. 241-245. (in Tatar)
15. *Shamukov G.* // Kazan utlary. 1992. №3. B. (in Tatar)
16. *Soltanbäkov B.* Gadelsezlek tantanasy // Kazan utlary. 1993. №2-3 (in Tatar)
17. *Bahavetdinov F.* Kärim Tinchurinnyŋ soŋgy könnäre //Sүnməs utlar balkyshy: meң sanly həzinədən. Kazan utlary. 2006. Б. 218. (in Tatar)
18. *Bahavetdinov F., Äkhmädullin A.* Fätkhi Burnashnyŋ soŋgy ellary //2006. Б. 241-245. Kazan utlary. (in Tatar)
19. *Säläkhov I.* Kara könnär //Sүnməs utlar balkyshy: meң sanly həzinədən. 2006. Б. 241-245. Kazan utlary. (in Tatar)
20. *Äkhmätov Sh.* // Kazan utlary. – 2000. – 3. – B. (in Tatar)
21. *Miŋnegulov Kh.Y.* Meŋ kitaptan ber kitap // Mädäni žomga. 2007, 2 mart. (in Tatar)
22. *Timergalin A.* Kazan utlary. 2008. №1. B. (in Tatar)
23. *Miŋnegulov Kh.Y.* "Kazan utlary" zhurnaly 2011 elda // "Kazan utlary" zhurnaly häm milli mädäniyat. Kazan, 2012. B. 14-22. (in Tatar)

К

КИЛӘЧӘККӘ ТӨБӘЛГӘН ЖУРНАЛ

Рәфикъ Юныс улы Юнысов,
«Казан утлары» журналы редакциясе,
Россия, 420000, Казан ш., Декабристлар ур., 1 нче йорт,
kazanutlari@telebit.ru.

Мәкаләдә татар телендә чыга торган иң өлкән «Казан утлары» әдәби журналының оешу, үсү-үзгәрү тарихы ачыклана. 1922 елда нәшер ителә башлаган басма берничә тапкыр исемен үзгәртә, әмма үзенең традицияләренә тугры кала, иң матур сыйфат-билгеләрен саклый. Бердәнбер әдәби журнал буларак, ул татар әдәбиятының хәл-торышын тулы аңларга һәм бәяләргә мөмкинлек бирә.

«Казан утлары», әдәби әсәрләрне, тәнкыйди материалларны сайлап алуга җитди якын килеп, таләпчән укучы зәвыгына ярашлыларын гына тәкъдим итә. Шуңа да татар әдәбиятының иң яхшы үрнәкләре, беренче аның битләрендә басылып, билгеле бер сынау уза. Киң катлам

укучылар тарафыннан хупланган әсәрләр, гадәттә, китап булып дөнья күрә, ә инде аеруча киң яңгыраш алып, казаныш буларак бәяләнгәннәре төрле дәрәҗәдәге премияләргә тәкъдим ителә. Гомумән, журнал үзенең нечкә зәвыгы, тәнкыйди карашы, таләпчәнлеге белән аерылып тора. Татар әдәби тәнкыйте озак еллар дәвамында, нәкъ менә журнал битләрендә ныгып, чарланып, үсеш-үзгәреш кичерә. Бүгенге яшь буын тәнкыйтьчеләре исә мөстәкыйльлек, әдәби-мәдәни тормышка үзгә карашлары белән аерылып тора.

«Казан утлары» чорның социаль һәм мәдәни таләпләренә бәйле үзгәреш кичереп яши. Аның битләрендә халыкның үткәненә һәм бүгенгесенә караган хезмәтләр, кыйммәтле архив материаллары, документлар басыла, шулай ук әһәмиятле тарихи вакыйгаларга, аерым шәхесләрнең эш-гамәленә, драматик язмышларына караган язмалар урын ала.

Журнал милли яшәешнең үткәне һәм бүгенгесенең актуаль мәсьәләләре, әдәбият һәм сәнгатьнең җитди сораулары тирәсендә җитди бәхәсләр оештыра, киң катлам укучыларга үзенең мәйданын бирә. Заманга, буыннар алмашынуга бәйле авторлар һәм әдәби-мәдәни ориентирлар үзгәрсә дә, «Казан утлары» журналы халкыбызның рухи-мәдәни ихтыяҗына җавап бирә һәм, татар мәдәниятенең бер өлеше буларак, зур һәм изге максатлар белән яши.

Төп төшенчәләр: татар журналистикасы тарихы, татар әдәбияты, «Казан утлары» журналы, милли эчтәлек, рубрика, юбилей.

Татар әдәбиятының тарихы мең елдан артып китә. Аның асылын тәшкил иткән мәдәни мирасыбызда халыкның яшәү рәвеше, традицияләре, теләк-омтылышлары чагылыш табкан һәм алар гасырлар дәвамында рухи таяныч, гыйбрәтле үрнәк, өмет-ышаныч чыганагы булып торган. Борынгы чорлардан алып бүгенгегә кадәр халыкның фикердәше, юл күрсәтүчесе, юлдашы булган әдәби әсәрләрдән башка үткән тарихыбызны да, бүгенгене һәм киләчәгебезне дә дөрес һәм тулы аңлап, билгеләп булмас иде. Әлеге рухи байлыкны киң катлам укучыларга җиткерүдә китапның, язма сүзнең роле гаять зур. Ә инде XX гасыр башыннан әлеге бурычның зур өлешен газета һәм журналлар үти башлый. Соңгылары арасында «Казан утлары» журналы үзгә урын алып тора. Халык шагыйре Р.Фәйзуллин билгеләп үткәнчә, «Казан утлары» – матбугатыбыз тарихында уникаль басма: афәтле репрессия, дәһшәтле сугыш елларында илдә күп газета-журналлар ябылып, тукталып калганда да, ул, язмыш тарафыннан нәселне саклап калырга тиешле таза күзәнәкле зат кебек, сәяси катаклизмнарга бирешмичә, күпмедер компромиссларга барып, исемнәрен алыштыра-алыштыра булса да, җисемен-рухын саклап, халык тарихы елъязмасы рәвешендә өзелмичә яшәвен дәвам итә алды» [1: 7]. Журналда төрле елларда баш мөхәррир булып танылган әдипләр, журналистлар эшли: Г.Мансуров, Г.Ибраһимов, Г.Бәширов, Г.Иделле, Р.Ильяс, Т.Имаметдинов, Г.Кашапов, К.Нәҗми, А.Шамов, А.Гомәр, Г.Мөхәммәтшин, Р.Мостафин, З.Нури, Г.Ахунов, Р.Харис, Р.Фәйзуллин. Бүген журналны шагыйрь Илфак Ибраһимов җитәкли. Чын мәгънәсендә халык журналы, киң катлам әдәбият сөючеләр – язучылар, зыялылар, укытучылар, студентлар, игенчеләр һәм хезмәткәрләр журналы булып кала алган «Казан утлары» үткән юл, халык язмышына бәйле рәвештә, гаять үзенчәлекле һәм гыйбрәтле.

«Казан утлары» үзенең рәсми тарихын «Безнең юл» исеме белән 1922 елда башлап җибәрә. Бу урында шуны да билгеләп үтү кирәк: XX гасыр башында татар телендә әдәби һәм иҗтимагый эчтәлекле «Әлгасрелҗәдид», «Шура», «Аң» кебек журналлар чыга. Алар арасында «Шура» журналы үзенең эчтәлеге, иҗтимагый-сәяси, әдәби-мәдәни яшәешне иңләп алуы, катнашучы авторлар яшәгән төбәкләр географиясе, иң мөһиме, язмаларның сыйфаты, җитдилеге, актуаль мәсьәләләрне кыю күтәрүе белән аерылып тора. Шуңа да «Безнең юл» ның рухи нигезе хаклы рәвештә «Шура» га барып тоташа [2: 11].

Яңа журнал беренче адымнарында ук әдәбиятны үстерүне, аның заман таләпләренә җавап бирүен күздә тота. Бу уңайдан журнал идарәсенең әдипләргә, шагыйрьләргә, гыйлем-әдәбият мөхибләренә[1] атап беренче санда басылган мөрәҗәгате игътибарга лаек: «Хәлләрнең гадәттән тыш авыр булуына карамастан, “Безнең юл” журналын чыгара башладык. “Безнең юл” ның чыгуы Татар җөмһүриятенең мәркәзендә – Казанда булса да, бу мәҗмуга Русиянең төрле якларында яшәгән һәммә татар-башкорт халыкларына хезмәт итүне үзенә максат итеп ала. Менә шул авыр, зур бурычны үтәүдә без, эчке, Волга-Урал, Сибириянең төрле почмакларында яшәүче

[1] Мөхибләренә – сөючеләргә. Алга таба аңлатма сүзләр җәя эчендә курсив белән бирелә.

әдипләр, шагыйрьләр, барлык гыйлем-әдәбият мөхибләренең ярдәменә ышанып, эшкә керештек. Үтенәбез: бер яктан, бу журналның таралуына, икенче яктан, гыйльми-сәяси, әдәби материаллар, мәкаләләр җибәрү белән бу журналга булышсыннар иде.

Кулъязмалар өчен акча түләнә. Даими абүнә җыючылар, даими язучылар белән аерым мөгаһәдәләр (*килешүләр*) ясала. Эшче-крестьян гаммәсенең (*массасының*) азатлыгы юлында эшләүче иптәшләр бу журналны үзләренең уртак хезмәтләре итеп карасыннар һәм шулай булышсыннар иде» [3: 13].

Әдәби басма чыгару мәсьәләсенең куелышы, бу юлда очраган кыенлыклар, аны оештыруда актив катнашучылар турында 1923 елның 7 санына кадәр журналның җаваплы мөхәррире булып эшләгән Гасыйм Мансуров «Безнең юл» турында» дигән мәкаләсендә болай дип яза: «Ул вакыттагы шартлар эчендә (ачлык, хуҗалык эшләренең таркаулыгы. – *Г.М.)* татар вакытлы матбугатының хәле бик авыр иде. Ләкин без, шул авыр хәлләргә карамастан, татар вакытлы матбугатын яхшыртырга, көчәйтергә тотындык. 22 нче елның башы белән партиялеләрдән мин, Галимҗан Ибраһимов, Фәтхи Бурнаш, Гаяз Максуд, партиясезләрдән Садрый Җәләл, Газиз Гобәйдуллин, фикер алышканнан соң, “Безнең юл” журналы чыгарырга карар бирдек. Өлкә комитетыннан уздырып, Совнаркомнан акчалар алганчы, беренче номер басылганчы, байтак вакыт үтеп китте. Мартта чыгарырга тиеш булган журнал майда гына чыкты. <…> Революция шикелле кайнаган бер заманда татар телен бозылудан саклау да бик зур файда китерде.

“Безнең юл” ның йомшак якларына килсәк, мин түбәндәге нәрсәләрне күрсәтер идем:

1) “Безнең юл”, әдәби журнал була алганчы, бик төрле типта чыккалады;

2) Әле хәзергә чаклы тәнкыйть бүлеге үзенә тиешле урынны ала алганы юк. “Безнең юл” га тәнкыйть бүлеген көчәйтергә, матур, тулы каләмле бик үткен тәнкыйть кирәк.

Теләкләрем:

1) “Безнең юл” Татарстан өчен генә түгел, Русиядә яшәүче бөтен татарларга каратып чыгарылырга тиеш…» [4: 15].

«Безнең юл» журналы татар әдәбиятын һәм сәнгатен әйдәп баручы үзәккә әверелә. Октябрь инкыйлабыннан соң әдәби иҗатка килгән яшь авторлардан Һ.Такташ, Г.Кутуй, К.Нәҗми, М.Җәлил, бераз соңрак Х.Туфан, Ш.Маннур, Ф.Кәрим һ.б. беренче адымнарын әлеге басмада башлый. Журнал әдәби тәнкыйтьне үстерүгә һәм баетуга да зур өлеш кертә. Г.Рәхим, Г.Гали. Г.Нигъмәти, Г.Толымбай кебек тәнкыйтьчеләр үсеп чыга; яңа әдәбият, аның эчтәлеге, традицияләр һәм яңачалык буенча җитди бәхәсләр оештырыла. Әлеге чор үзенчәлеге турында язучы, әдәбият галиме Мөхәммәт Галинең фикере игътибарга лаек: «Хәзерге вакытта “Безнең юл”– әдәбият сөючеләр өчен бөтен татар дөньясында бердәнбер нәфис әдәби журнал. Бер яктан, ул хәзерге яшьләребезнең әдәби тойгыларын тәрбияләп, аларның гыйльми, иҗтимагый белемнәрен күтәрүдә булышлык итеп килсә, икенче яктан, хәзерге яшь язучыларыбыз шуның аркылы үзләренең әдәби каләмнәрен очлыйлар һәм шомарталар. <…> Гомумән, тип ягыннан алганда, “Безнең юл”ның хәзерге бара торган юлы ярый торган. Тик шуны эчке һәм тышкы яктан ыспайларга, бизәкләргә һәм шомартырга гына кирәк. Иң башлап ничектер менә шуның тышкы кыяфәте һәм күренеше белән ниндидер бер учреждение тарафыннан чыгарылып килә торган бюллетеньне һәм отчетны хәтерләтә» [5: 20].

Журнал, тормышның башка якларын да игътибар үзәгендә тотып, аеруча җитди мәсьәләләргә караш-мөнәсәбәтен укучыларга җиткерү максатын куя. Мисал өчен, 1921-24 елларда ТАССРның Үзәк башкарма комитеты рәисе булган Рәүф Сабировның беренче санда ук басылган «Татарстан җөмһүриятенең икътисади хәле һәм ачлык» дигән мәкаләсендә 1921 елгы ачлыкның тарихи сәбәпләре турында уйланулары бирелә. Язма бүгенге көн укучысы өчен дә гыйбрәтле: «Гомумән, Татарстан җөмһүрияте (сабикъ (*элекке*) Казан вилайәте. – *Р.С.*) ашлык уңмау ягыннан Самар шикелле вилайәтләр *(губерналар)* белән беррәттән тора. Ләкин монда һәркемнең күзенә аермачык бәрелеп тора торган икенче бер нәрсә бар, ул да булса Татарстан җөмһүриятенең төп халкы булган татарлар шул ук Татарстанда тереклек итә торган башка халыкларга караганда ныграк ачыгалар. Без кая гына бармыйк, татарларның ачлыктан азап чиккәннәрен, балалар йортларының ач татар балалары белән тулып калганлыгын, җөмһүриятебездәге шәһәр урамнарында татарларның ачлыктан аунап ятканнарын, ниһаять татар авылларындагы йорт-җирләрнең ябылып, тәмам сүнгәнлекләрен күрәбез. Бу 1921 елны татарларның үзләре белән бергә яшәүче халыкларга караганда ныграк ачыгулары, шөбһәсез, татарларның үзләренә генә махсус булган иҗтимагый һәм икътисади

сәбәпләрдән килә. Әгәр дә без халкыбызның тарихын тикшереп карасак, татарларның иске-искедән бирле зур бер кысынкылык астында яшәп килгәнлекләрен күрәбез. Иван Грозный тарафыннан Казан алыну белән, татарлар үзләренең өсләрендә инде кысынкылыкның башланганлыгын сизделәр. Идел, Кама буйларындагы әлегә кадәр биләп килгән мөнбит *(уңдырышлы)* җирләрен татарлар урысларның тәзаййыкы *(кысуы)* астында ташлап китәргә мәҗбүр булдылар. Җүнсез һәм уңайсыз җир кайда бар – татарлар шунда утыртылды. Билгеле, бу хәл үзе генә дә татарларның иктисади яктан начарлануларына сәбәп булды" [6: 18-19]. Алга таба автор, милли тарихка күз ташлап, бу социаль фаҗиганең сәбәбен патша самодержависенең татарларга нисбәтле алып барылган милли колониаль сәясәте белән бәйли, аның тискәре нәтиҗәләре һәм бу хәлдән чыгу юллары хакында гамьнәре белән уртаклаша. Р.Сабиров карашынча, башыннан аягына кадәр христиан дине рухы белән сугарылган Русия хөкүмәте, урыс поплары белән кулга-кул тотынып, Казанны алуга татарларны чукындыру, аларны урыслаштыру сәясәтенә кереште. Бу юлда татар халкына әллә никадәр үзенең җәбер-золымын салды. Шушы яман сәясәтнең яман нәтиҗәсе буларак, бичара татарлар үз кабыкларына яшеренергә, урысның начар яклары белән бергә, барлык яхшы якларына да кырын күз белән карарга, алардан файдалы һичбер яңа нәрсә алмаска мәҗбүр булдылар. Үз диннәрен, үз гореф-гадәтләрен саклап калырга тырыша торгач, татарлар урыслардагы иген игү, көн күрү эшләрендәге төрле файдалы яңалыкларга да дошманлык күзе белән карый башладылар. Еллар, гасырлар буенча татарлар, урыс ашы дип, кәбестә, кыяр шикелле яшелчәләр җитештермәде. Шул ук сәбәп аркасында бакчачылык белән шөгыльләнмәде. <…> Әгәр дә орлыклы ашлыкларның уңышы бик үк ышанычлы булып җитмәсә, ашлык уңмау куркынычыннан бары тик иген игү эшендә яңа ысулга – игенне күп басу белән игүгә күчү һәм чәчү әйләнешенә сәнәгать өчен кирәкле үсемлекләр кертү генә коткара алачак. Бу яктан караганда, татар крестьяннарының хуҗалыклары бик әкрен үзгәрә. Халыкның ашамлык запасларын күп арттыра торган һәм аларга икмәктән башка да яшәргә мөмкинлек бирә торган бәрәңге утырту татарлар арасында яхшы ук күп таралган. Ләкин коры бәрәңгегә генә ышанып торырга туры килми. Бүгенгә кадәр татарларның күбесе игенне Нух заманынан калган ысул белән игәләр. Шуңа күрә ачлык булган елларда аларның күбрәк азап чигүләре гаҗәп түгел [6: 18-19].

Журнал, «Безнең юл» исеме белән 1930 елның апрелендә соңгы тапкыр чыгып, «Яңалиф» (Татарстан мәгариф халык комиссариаты һәм Совет язучылары оешмасы органы. – *Р.Ю.*) һәм «Атака» (Татарстан пролетариат язучылар ассоциясе органы. – *Р.Ю.*) басмаларына бүленә, әмма алар икесе дә 1932 елның азагында нәшер ителүдән туктый. «Безнең юл» беренче санынннан – гарәп, 1930 елдан – латинда, ә «Яңалиф» белән «Атака» исә баштан ук латин графикасында чыга.

1933 ел башында ул «Совет әдәбияты» һәм 1965 елның 6 нчы санынннан «Казан утлары» исеме белән басыла башлый. Билгеле, чорның каршылыклы сәяси-иҗтимагый мохите журналга йогынты ясый. Үзенең традицияләрен сакларга тырышса да, ул, идеология, партия күрсәтмәләре тәэсирендә булып, төп мәсьәләләрдә хөкүмәт карарларын тормышка ашыру юнәлешендә эшчәнлек алып бара. Татар теленең алфавитын үзгәртү шундыйларның берсе булып тора. 1929 елда, җитди бәхәсләр, каршылыклар булуга карамастан, гарәп графикасы латиницага, ә ул үз нәүбәтендә 1930-1940 елларда кириллица белән алыштырыла. Бу мәсьәләләргә журнал позициясен һәм аның нинди шартларда эшләвен ачык күзаллау өчен, 1939 елның 5 нче саны соңгы битендәге «Редакциядән» дигән игъланга игътибар итик: « "Кызыл Татарстан" газетасы шушы елның 21 июлендә чыккан 165 (5666) нче номерында, "Яңа алфавитны үзләштерү эшен большевикларча оештырыйк" исемле баш мәкаләсендә, "Совет әдәбияты" журналының бу тармакта эшсезлек күрсәтүенә карата түбәндәге сүзләрне әйтә: "Республика күләмендә чыга торган журналлар арасыннан "Совет әдәбияты" журналы совет язучыларын үз тирәсенә тупларга чыгарылган. Бу журнал, әлеге мөһим эшнең үзәгендә торырга тиеш булса да, хәзергә чаклы моны эшләп күрсәткәне юк. Киресенчә, "Совет әдәбияты" журналы (редакторы иптәш Т.Имаметдинов. – *ред.*) гаять зур культура факторы булган эштән бөтенләй читтә яши. Бу яңалык беренче күтәрелгән чакларда журнал тирәсендә язучыларның фикерләрен туплау буенча бер нәрсә дә эшләмәде. Хәзер дә исә бернинди дә эш алып бармый…» [7: 96].

Алга таба шушы кимчелекләрне төзәтү юллары бәян ителә. «Совет әдәбияты» журналы

редакциясе, «Кызыл Татарстан» газетасының бу күрсәтмәләрен урынлы санап, басманың август, сентябрь номерлары яңа алфавитта бирелә башлаячагын һәм, «Камил Якуб» фабрикасында техник мөмкинлекләр булу белән, октябрь яки ноябрь номерларының тулысынча яңа алфавитта чыгарылачагын белдерә [7: 96]. Бу «игълан» үзе кириллицада, журналның 8-11 саннары ике графикада, 12 нче сан тулаем кириллицада җыелган.

Бу хәл техник кыенлыкларга гына бәйле булмыйча, билгеле бер дәрәҗәдә графика алыштыру сәясәтенә каршылык күрсәтү төсен дә ала. Моңа охшаш очрак 1920 еллар уртасында да күзәтелә. 1926 елгы «Безнең юл» ның 4 нче санында Гыйбад Алпаровның ике төрле язу графикасы турында «Латин түгел, гарәп» мәкаләсе чыга. «Электән әлифбалы, язулы халыкның, бер фаҗигале хәл булмаганда, үз иреге белән әлифба алмаштыруы, яңаны сайлап алуы булмый торган нәрсә» [8: 97], – дип яза ул. Гомумән, тел галимнәре, шул исәптән Г.Ибраһимов та, татарны урыс язуына – кириллицага күчерүнең сәясәт белән бәйле икәнлеген төшенгәннәр. Танылган классик язучы Г.Ибраһимов, журналны оештыруда турыдан-туры җитәкчелек итмәсә дә, аның эшчәнлеген җайга салуда башлап йөрүчеләрнең берсе буларак, «Безнең юл» га көчле йогынты ясый. Журналист, җәмәгать эшлеклесе Латыйф Гомәр Г.Ибраһимов турындагы истәлекләрендә бу турыда билгеләп үтә: «Билгеле булганча, бу елларда Казанда татар телендә “Безнең юл” исемле әдәби иҗтимагый-политик, нәфис журнал чыгып килә иде. Журналның төп җитәкчесе, әлбәттә, Галимҗан Ибраһимов иде. Беркөнне, 1926 елның башында булса кирәк, Галимҗан ага, партия өлкә комитетының матбугат бүлегенә килеп, журналның эчтәлегеннән канәгать булмавы һәм шуның өстәвенә тиражның кечкенәлеге турында бик борчылып сөйләде:

– Анда катнашучы, үзләренең әсәрләрен бастыручы бер төркем язучылар яисә журналистлар журналы гына түгел ул, – диде. – Республика журналы ул, партия журналы! Дөресе, бөтен Советлар Союзындагы татарлар өчен чыгарыла торган бердәнбер әдәби һәм иҗтимагый-политик журнал. Шуңа күрә аңа бик нык игътибар итәргә кирәк. Партия өлкә комитетының журналга игътибары җитәрлек түгел. Аның эчтәлеге, эше, торышы һәм планы белән чын-чынлап кызыксынмый. Хәтта аны тарату мәсьәләсе белән дә җитәрлек шөгыльләнми. Мәсәлән, шәһәрләрдә, шулай ук авылларда да, партия ячейкалары төрле журналлар яздыралар, ләкин шулар арасында «Безнең юл» юк [9: 185].

Мәкалә авторы туган хәлне уңай якка үзгәртү юллары, Г.Ибраһимовның әлеге мәсьәләне үзәккә куйган доклады хакында хәбәр итә. Аның фикеренең Г.Галиев, ФСәйфи, Ш.Фәхретдинов, С.Атнагулов, Ф.Бурнаш һәм башкалар тарафыннан яклануы, соңыннан карар кабул ителүе әйтелә [9: 185]. Анда журнал редколлегиясен Г.Ибраһимов, Г.Галиев, Г.Максудов составында раслау турында да искәртелә.

Г. Ибраһимовның аерым брошюра булып басылып чыккан доклады җәмәгатьчелектә киң яңгыраш ала. Язма 1927 елның 14 июнендә ВКП(б)ның Татарстан өлкә комитеты бюросында тикшерелә һәм докладта җитди ялгышлар бар дип табыла. Менә аларның кайберләре: а) милли мәдәниятнең мөстәкыйльлеген зурайтып күрсәтү, беркадәр идеаллаштыру; б) татар милли мәдәниятенең үсешендә пролетариат ролен кечерәйтү, ә милли интеллигенциянекен исә зурайту; в) фикер алышуда тыелган алымнар куллану. Олы язучының «ялгышлары» на күз салыйк әле: «Иске патшачылык заманынын татар мирзалар типлары һәркемгә мәгълүм: болар урыс хөкүмәтенең чиновниклары иделәр. Ихлас күңел белән шуңа хезмәт кылдылар, үзләренең сыйныфташлары урыс дворяннары белән бергә, бер рәвештә тәрбияләнеп, урыс мәдәнияте эчендә кайнап, татар халкыннан аерылып яшәделәр. Боларның бөтен көнкүрешләре урыс мәдәниятенә, урыс теленә баглы иде. Менә шул *бытие* (асс. – *Г.И.)* татарның бу катлавында, тик урыс мәдәниятендә генә яшәргә мөмкин, татар мәдәнияте юк, булса да – кыйммәтсез, аны күтәреп, үстерергә тырышып маташу – нәтижәсез эш, дигән *сознание (*асс. – *Г.И.)* тудырды… Урыс җәмәгатьчелеге, урыс зыялысы, урыс мәдәнияте эчендә кайнап яшәү сәбәпле, безнең хәзерге татар совет хезмәтчеләренең – чиновникларның бер өлешенә дә шул иске мирзалык чире кайтып йокты… Бездә хәзер бу яңа мирзалар аерым бер катлау булып киләләр: болар татар әдәбиятын, татар матбугатын укымыйлар, татар телендә яза белмиләр, моны үзләре өчен кимчелек дип тә карамыйлар. Үзенең бу наданлыгын ул нииндидер эчке бер “мәдәни” мактану белән әйтеп куя. Балаларын, якыннарын, әлбәттә, урыс мәктәбенә, урыс йортына, урыс

курсларына бирә…» [10: 171]. Әлеге фикерләрнең үз вакытында (һәм бүген дә! – *Р.Ю.*) актуаль яңгыравы һәм җитәкчелектә ризасызлык тудыруы җиңел аңлашыла.

«Казан утлары» журналы татар әдәби хәрәкәтен эзлекле рәвештә әйдәп бара һәм шуның белән буыннар бәйләнешен тәэмин итә. ТР Президенты Р.Н.Миңнехановның басманың 90 еллыгы уңаеннан редакция колективына котлавында әйтелгәнчә, «төп максат-миссиясе – озын-озак еллар буе имгәтелеп, бөтен дөньяга сибелеп-чәчелеп килгән әдәби-мәдәни һәм рухи мирасыбызны бергә җыю, аларны бөртекләп туплау. Җитди, тирән һәм мәгънәви эчтәлекле яңа әдәби әсәрләр тууына булышлык итү дә, яшь талантларны барлау, тәрбияләп үстерү кебек үтә мөһим эшләр дә – бердәнбер әдәби журналыбызның изге бурычыдыр» [11: 5]. Мәдәни мирасны бөртекләп җыюда һәм алдагы буыннарга тапшыруда журналның роле гаять зур. Беренче саннарыннан алып журнал битләрендә борынгы һәм урта гасыр әдәби ядкәрләренә киң урын бирелә. Бөтен төрки дөньяда танылу алган Йосыф Баласагунлы, Әхмәт Ясәви, болгар дәверенең атаклы әдибе Кол Гали, Алтын Урда дәүләте чикләрен үтеп чыккан Котб, Сәйф Сараи, Казан ханлыгы шагыйрьләре Өмми Кәмал, Колшәриф, Мөхәммәдъяр, соңрак мәйдан тоткан Мәүла Колый, Габдерәхим Утыз Имәни исемнәре һәм иҗатлары киң катлам татар укучысына журнал битләре аша барып ирешә. XIX йөзнең билгеле мәгърифәтчеләренең, XX йөз башы яңарышын тәэмин иткән әдипләрнең танылу алуы да әлеге журналдан башлана. Г.Тукай, Дәрдемәнд, С.Рәмиев, С.Сүнчәләй, М.Гафури, Н.Думави, Г.Камал, Ф.Әмирхан әсәрләре, аларга төрле чорларда булган мөнәсәбәт журнал битләрендә җитди бәхәсләргә китерә. Әлеге әдипләр иҗаты совет чорының идеологик йогынтысы, 1920-1930 еллар чигендәге вульгар-социологизм шаукымы, соңрак социалистик реализм таләпләре тәэсирендә төрлечә, еш кына каршылыклы бәяләнә. Әмма аның (хаталар аша булса да. – *Р.Ю.*) чын йөзен, эстетик принципларын саклап калуы югарыда аталган һәм аталмаган бик күпләрнең мирасын объектив бәяләү, әдәбият тарихындагы урынын ачык билгеләү мөмкинлеге тудыра.

Журнал 1920-1930 елларның катлаулы һәм каршылыклы сынауларын югалтулар белән, әмма үз асыл мәсләгенә тугры калып үтә. Ил күләмендә җәелгән сыйнфый көрәш мәсьәләсе журнал битләрендә дә чагыла, әдәби әсәрләрнең сыйфаты бермә-бер кими. Шулай да талантлы әдипләребез, авырлык белән булса да, укучыларда ышаныч тәрбияли, сүз сәнгатенә мәхәббәт, хакыйкатьнең җиңеп чыгачагына өмет уята. Х.Туфан, Ш.Маннур, Г.Бәширов. Г.Кутуй, М.Җәлил, Н.Баян, С.Хәким, Н.Исәнбәт һ.б. әдипләребезнең шул елларда журнал битләрендә дөнья күргән әсәрләре бүген әдәбиятыбыз түрендә урын алган. Хәсән Туфан кулга алулар аеруча көчәйгән 1937 елны «Ә йолдызлар дәшми» шигырен яза:

…Дене түгел, көне өчен генә
Яшәп илнең кайбер кибәге.
Дегетле дә, дөмгә сөйри бүген
Иң кадерле эре ирләрне…

«Совет әдәбияты» журналы авыр һәм дәһшәтле Бөек Ватан сугышы елларында да нәшер ителүдән туктамый. Аның битләрендә сугышка, дошманга нәфрәт, туган илне сакларга чакыру рухындагы әсәрләре белән М.Җәлил, Ф.Кәрим, Н.Арсланов, Ш.Мөдәррис, З.Нури, Ш.Мансур, Ф.Хөсни, Г.Кутуй һ.б. чыгыш ясый. Р.Гаташ билгеләп үткәнчә, шагыйрьләребезнең «шигырь-поэмалары, хәтта шул чорда немец, инглиз телләреннән тәрҗемәләре – журналыбызның асыл битләре» [12: 45]. Сугыштан соңгы елларда журнал битләре аша укучыларына Ә.Еники, Г.Бәширов, М.Әмир, С.Хәким, И.Юзеев, Х.Камал, Ш.Галиев, Ә.Баяннар эндәшә. Ә инде 1960-1970 елларда «Казан утлары» исеме белән дөнья күрә башлаган журналда А.Гыйләҗев, Х.Вахит, Р.Фәйзуллин, Р.Харис, С.Сөләймәнова, Р.Әхмәтҗанов, Т.Миңнуллин, алар янәшәсендә Р.Вәлиев, Зөлфәт, М.Әгъләм, А.Хәлим, К.Сибгатуллин, Р.Миңнуллин, З.Мансуров, Ф.Гыйззәтуллина, Л.Шагыйрьҗан һ.б. иҗат йөзе ачыла.

Журнал үз чорының әдәби барышына һәрдаим игътибарлы була. Т.Галиуллин язганча, «бер гасырга якын вакыт дәвамында юл башын чал тарихыбыздан алган татар шигъриятенең казанышларын кадерләп саклауга, үстерүгә йөз тотып» [13: 23] эш итә һәм иң талантлы ул-кызларын үз тирәсенә туплый. XX гасырның 80 еллар уртасында башланып киткән үзгәрешләр «Казан утлары» на да шифалы йогынты ясый. Аның битләрендә, беренчеләрдән булып, идеологик чикләүләр нәтиҗәсендә читкә кагылган әдипләрнең әсәрләре дөнья күрә, үткән мирасның аерым сәхифәләре яңадан торгызыла, әдәбият-сәнгать мәсьәләләре, аерым авторлар иҗатына кагылышы көчле бәхәсләр урын ала.

Эзлекле рәвештә милләт язмышын кайгыртып яшәгән журнал, халкыбызның асыл улларын-кызларын барлап, аларның эшчәнлеген чагылдырган күпсанлы әсәрләр бастырып чыгара. Иҗатлары сәнгати планда әдәбият казанышы буларак яңгыраш алган И.Юзеев, А.Гыйләҗев, Т.Миңнуллин, Р.Әхмәтҗанов, Ф.Садриев, Ә.Рәшитов, М.Галиев, З.Мансуров, Р.Зәйдулла һ.б. шәхесләргә басмада киң урын бирелә.

Журналның 1990 еллардагы саннарында милләт язмышына кагылышлы мөһим вакыйгалар һәм мәсьәләләрне, киң планда әдәби-мәдәни мирасны, тарихны яктырткан саллы язмалар урын ала. Рафаэль Мостафинның «Галимҗан Ибраһимовның соңгы көннәре» дигән мәкаләсе – шуның бер үрнәге. Мәкалә язылуга этәргеч биргән сәбәпне автор түбәндәгечә аңлата: «Совет Татарстаны язучылары» исемле библиографик белешмәдә (Казан, 1986) атаклы язучы, галим, күренекле җәмәгать һәм дәүләт эшлеклесенең соңгы көннәре турында болай дип язылган: “1927 елдан башлап Г.Ибраһимов көчәеп киткән үпкә авыруы аркасында Кырымда даими яшәргә мәҗбүр була. Авыруының торган саен житди төс ала баруына карамастан, ул гомеренең соңгы көннәренә кадәр әдәби һәм иҗат эшен дәвам итә. Г.Ибраһимов 1938 елнын 21 январенда Казанда больницада вафат була”. Монда китерелгән мәгълүматлар барысы да чынбарлыкка туры килә килүен. Ә тулаем алганда исә – чеп-чи ялган…» [14: 241]. Чыннан да, бөек әдибебез Кырымдагы Ялта шәһәрендә яшәп алса да, 1937 елның 29 августында кулга алына. Тикшерүчеләрдән алынган белешмәдә мондый юллар бар: “В ходе следствия Ибрагимову Г.Г. было предъявлено обвинение в том, что он в 1920 году примкнул к контрреволюционной националистической группе так называемых “левых” в татарской партийной организации, а в 1925 году с определенной частью этой группы вошел в контрреволюционную националистическую организацию, в которой играл роль одного из руководителей, проводил практическую контрреволюционную работу на культурно-идеологическом фронте”…» [14: 242]...

«Шәхес культы» хөкем сөргән шомлы еллардагы хәл-торыш Р.Мостафин язмасында түбәндәгечә тасвирлана: «Утызынчы елларда “органнарда” эшләгән, хәзер пенсиядә яшәүче берәү (фамилиясен атарга рөхсәт итмәде. – *Р.М.)* моны болай аңлатты. 1935-1936 елларда “троцкийчы-зиновьевчы-бухаринчы блок” “фаш ителгәч”, Татарстанның НКВД органнары – әллә үз теләкләре белән, әллә өстән килгән күрсәтмә буенча (соңгысы дөреслеккә якынрак булса кирәк. – *Р.М.)* бездә дә әлеге “оешманың” тармакларын эзлиләр. Төгәлрәк әйткәндә, булмаганны булды, юкны бар дип күрсәтергә ниятлиләр. Мәскәүдәге зур дәүләт эшлеклеләренә тиң булырлык, республика күләмендә шулар дәрәҗәсендә тора алырлык иң зур, иң күренекле шәхесләрдән оешма “төзиләр”. Алар арасында атаклы галимнәр, популяр язучылар, халык ихтирамын казанган сәнгать эшлеклеләре дә була… “Оешмага” җитди идеолог да кирәк була» [14: 242]. Бу вазифаны Ялтада, берни белмичә, үлем белән тарткалашып яткан Г.Ибраһимов өстенә «йөклиләр». «“Юк, мин халык дошманы түгел. Беркайчан да хаин булмадым. Үлгәндә дә большевик булып үләм”– камерадашы Габделхак Батталовка әнә шулай ди Г.Ибраһимов» [14: 242].

Бөек әдипнең большевиклар партиясенә бу кадәр тугрылыгы билгеле бер дәрәҗәдә гаҗәпләнү дә уята. Моны бары шул чорга бәйле генә аңлап һәм аңлатып була. Әлеге мәсьәләгә үз вакытында танылган артист Габдулла Шамуков игътибар итә. «Казан утлары» журналы 1992 елның 3 нче санында аның КПСС Үзәк Комитетына, СССР мәгариф министры М.А.Прокофьевка һәм РСФСР мәгариф министры А.И.Даниловка язган хатын бастыра. 1969 елның декабрендә язылган хатта татар мәгарифенең һәм татар теленең авыр хәле бәян ителә: «Гаҗәп, ни өчендер “милләтчелек” тамгасы аз санлы халык вәкилләренә генә сугыла, ә партиянең X съездында каралган төп мәсьәлә онытыла. “Съезд үзенең төп һөҗүмен иң куркыныч күренешкә – “бөек урыс” шовинизмына каршы юнәлтә” дигән сүзләр истән чыга» [15: 481].

1980 еллар ахыры – 1990 елларда «Казан утлары» журналында халкыбызның ерактагы һәм якындагы үткәненә, олы шәхесләренең эшгамәлләренә бәйле үткен сәяси-тарихи язмалар аеруча арта. Партиянең идеологик басымыннан котылу халык тарихы турында объектив һәм тулы итеп язу мөмкинлеге бирә. Б.Солтанбәковның «Гаделсезлек тантанасы» [16], Ф.Баһаветдиновның «Кәрим Тинчуринның соңгы көннәре» [17], Ф. Баһаветдинов һәм А.Әхмәдуллинның «Фәтхи Бурнашның соңгы еллары» [18], И. Сәлаховның «Кара көннәр»е [19] кебек мәкаләләр – шуның ачык мисалы.

Репрессияләр чорының бөтен фаҗигасе Шамил Әхмәтовның «Мин хәзер керермен, көтегез» язмасында тулы чагыла: «Кави Нәҗми 2 июньдә, Галимҗан Ибраһимов 29 августта, Галимҗан Мөхәммәтшин белән Ибраһим Сәлахов сентябрь аенда кулга алыналар, декабрьдә Мирсәй Әмиргә чират җитә. Кави Нәҗмидән соң Татарстан язучылар берлегенә җитәкче итеп Ләбиб Гыйльмине билгелиләр. Ул искиткеч активлык күрсәтә, «халык дошманнарын» фаш итү җыелышлары үткәрә, ялкынлы нотыклар сөйли, язучыларны үз араларындагы «дошманнарны» күрмәүләре, гамьсез булулары өчен гаепли. Шундый җыелышларның берсендә швейцар кереп, Ләбибне чакыра. Ләбиб Гыйльми язучыларга:

– Иптәшләр, мин тиз генә чыгып керәм, сез фикер алыша торыгыз, – дип чыгып китә. Язучылар сүзсез генә, шомлы уйларга чумып, Ләбибне көтәләр. Шактый озак утырганнан соң, иң өлкән язучы Шәриф Камал

– Озаклады… Берәр хәл булмадымы икән? Берәрегез чыгып керегез әле, – дигәч, кемдер швейцар янына барып килә. Хәрби киемле ике кеше Ләбиб Гыйльмине … кара машинага утыртып алып киткәннәр икән. (…) Бу хәл 1937 елның 21 сентябрендә була» [20: 227].

«Казан утлары» журналы даими рәвештә татарның киләчәге өчен җан атып, халыкның бүгенге һәм иртәгесе көнен яхшырту максатына хезмәт итә. Ләкин, киләчәк юлың туры булсын өчен, үткәнгә каерылып карау кирәк. Танылган галим Т.Галиуллинның бер мәкаләсе исемендәгечә – «Тарихыңны онытсаң – юк киләчәгең…». Бу елларда Т.Әйди, М.Госманов, Ә.Кәримуллин, И.Таһиров, Т.Миңнуллин һ.б. ларның язмалары журналның иҗтимагый йөзен билгели.

2006 елның февралендә, Россиядәге һәм элекке СССР дагы бөтен әдәби журналлар арасында беренчеләрдән булып «Казан утлары» ның меңенче саны чыга. Ел азагында журналда басылган иң яхшы язмалардан тупланган «Сүнмәс утлар балкышы» дигән китап дөнья күрә. Әлеге вакыйгалар һәм 2012 елда Татарстан җитәкчелеге катнашында журналның 90 еллыгын тантаналы билгеләп үтү киң җәмәгатьчелектә зур игътибар һәм кызыксыну уята. «Сүнмәс утлар балкышы» басмасын әдәбият галиме Х.Миңнегулов «Чын мәгънәсендә бер хәзинә бу… Журналның гына түгел, ә гомумән татар рухи тормышының, милли яшәешенең бер белешмәсе, чыганагы, энциклопедиясе, хрестоматиясе кебек тә ул» [21], ә язучы Адлер Тимергалин «үзе бер китапханәгә бәрабәр «Сүнмәс утлар балкышы». Мин бу утларның саллы җылысын тезләрем белән дә, күңелем белән дә тоям. Әгәр дә мәгәр бер мәлне мине адәм заты яшәми торган утрауга озатасы булып, үзем белән ун китап алырга рөхсәт итсәләр, шуларның берсе, һичшиксез, «Сүнмәс утлар балкышы» булыр иде. Алай-болай ерак йолдызларга сәяхәткә чыгып китсәм дә, үзем белән алыр идем мин аны» [22: 116], – дип билгелиләр.

«Казан утлары» бүген дә татар әдәби-мәдәни хәрәкәтенең үзәгендә тора, халыкның рухи-мәдәни ихтыяҗларына җавап бирә, сүз сәнгатенең иң яхшы үрнәкләре белән таныштыруын уңышлы дәвам итә, Х.Миңнегулов язганча, «үзенең төп мәсләгенә, кыйбласына тугры» калып, «милли тормышыбызның мәркәзи учагы булып» тора [23: 22]. Буыннар алмаша, журналга яңа яшь авторлар килә. Әмма ул галиҗанәп сүзгә булган игътибарны киметми, үзенең тирән мәгънәле, яшәешнең бөтен төрлелеген чагылдыруга йөз тоткан яңадан-яңа әдәби әсәрләре, әдәби тәнкыйть мәкаләләре, үткен публицистик язмалары, иҗтимагый тормышыбызны чагылдырган очерклары белән киң катлам укучыларын сөендереп килә.

Әдәбият

1. *Фәйзуллин Р.* Без булганбыз, бар һәм булачакбыз! // «Казан утлары» журналы һәм милли мәдәният. Казан, 2012. Б. 6-8.
2. *Миңнегулов Х.Й.* «Казан утлары» һәм татар халкының әдәби-мәдәни мирасы // «Казан утлары» журналы һәм милли мәдәният. Казан, 2012. Б.11-13.
3. «Безнең юл» идарәсеннән әдипләргә, шагыйрьләргә, гыйлем-әдәбият мөхибләренә мөрәҗәгать // Казан утлары. 2006. №2. Б. 13.
4. *Мансуров Г.* «Безнең юл» турында // Казан утлары. 2006. №2. Б. 15.
5. *Гали М.* Журналыбыз турында // Казан утлары. 2006. № 2. Б. 20.
6. *Сабиров Р.* Татарстан җөмһүриятенең икътисади хәле һәм ачлык // Казан утлары. 2006. №2. Б. 18-20.
7. Редакциядән // Совет әдәбияты. 1939. №5. Б. 96
8. *Алпаров Г.* Латин түгел гарәп // Безнең юл. 1926. № 4. Б. 96-99.
9. *Гомәр Л.* Әдип һәм көрәшче // Галимҗан Ибраһимов турындагы истәлекләр. Казан: Татар. кит. нәшр., 1966. Б. 183-196.
10. *Ибраһимов Г.* Милли мәдәният нинди юл белән барачак? // Казан утлары. 1992. №3. Б. 157-176.
11. Татарстан Республикасы Президенты Р.Н.Миңнехановның «Казан утлары»

журналының 90 еллыгы уңаеннан редакция коллективына котлавы // «Казан утлары» журналы һәм милли мәдәният. Казан, 2012. Б. 5.
12. *Гаташ Р.* «Казан утлары» журналында шигъри буыннар бәйләнеше // «Казан утлары» журналы һәм милли мәдәният. Казан, 2012. Б. 44-46.
13. *Галиуллин Т.* Күңел хәзинәләре уртаклыгы («Казан утлары» һәм татар шигыре) // «Казан утлары» журналы һәм милли мәдәният. Казан, 2012. Б. 23-28.
14. *Мостафин Р.* Галимҗан Ибраһимовның соңгы көннәре // Сүнмәс утлар балкышы: мең санлы хәзинәдән. Казан: ИДЕЛ-ПРЕСС, 2006. Б. 241-245.
15. *Шамуков Г.* Язучы архивыннан // Сүнмәс утлар балкышы: мең санлы хәзинәдән. Казан: ИДЕЛ-ПРЕСС, 2006. Б. 241-245.
16. *Солтанбәков Б.* Гаделсезлек тантанасы // Казан утлары. 1993. №2. Б. 128-134.
17. *Баһаветдинов Ф.* Кәрим Тинчуринның соңгы көннәре // Сүнмәс утлар балкышы: мең санлы хәзинәдән. Казан: ИДЕЛ-ПРЕСС, 2006. Б. 218-
18. *Баһаветдинов Ф., Әхмәдуллин А.* Фәтхи Бурнашның соңгы еллары // Сүнмәс утлар балкышы: мең санлы хәзинәдән. Казан: ИДЕЛ-ПРЕСС, 2006. Б. 241-245.
19. *Сәлахов И.* Кара көннәр // Сүнмәс утлар балкышы: мең санлы хәзинәдән. Казан: ИДЕЛ-ПРЕСС, 2006. Б. 241-245.
20. *Әхмәтов Ш.* «Мин хәзер керермен, көтегез» // Сүнмәс утлар балкышы: мең санлы хәзинәдән. Казан: ИДЕЛ-ПРЕСС, 2006. Б. 241-245.
21. *Миңнегулов Х.Й.* Мең китаптан бер китап // Мәдәни җомга. 2007, 2 март.
22. *Тимергалин А.* Сүнмәс ут янында уйда без // Казан утлары. 2008. №1. Б. 98-118.
23. *Миңнегулов Х.Й.* «Казан утлары» журналы 2011 елда // «Казан утлары» журналы һәм милли мәдәният. Казан, 2012. Б. 14-22.

ЖУРНАЛ, ОБРАЩЕННЫЙ В БУДУЩЕЕ

Рафик Юнусович Юнусов,
редакция журнала «Казан утлары» («Огни Казани»),
Россия, 420000, г. Казань, ул. Декабристов, д. 1,
kazanutlari@telebit.ru.

В статье систематизирован материал по истории становления и функционирования старейшего литературного татарского журнала «Казан утлары». Это один из реликтов (в прекрасном смысле) слова советской эпохи. Издание сохраняет стабильность, ежемесячную периодичность и уровень качества в эпоху, когда все переменилось до неузнаваемости. Журнал не раз менял свое название, однако оставался верен своим традициям. «Казан утлары» – современный журнал, очень удобный ориентир в мире татарской литературы. Отличительной чертой этого «толстого» журнала является тщательный отбор материала. Произведения, впервые опубликованные на страницах этого литературно-художественного журнала, в дальнейшем выходят отдельными изданиями и выдвигаются на различные литературные премии, такие как Государственная премия РТ им. Г.Тукая, РФ им. М.Горького, литературные премии Союза писателей РТ и др., и становятся финалистами и победителями. Длительное время литературная критика определяла направление, стержень журнала. Старшее поколение критиков, самоопределение которых в основном разворачивалось в поле идеологических интенций, уходит из литературной жизни. Молодые критики работают в совершенно иных социокультурных обстоятельствах, они выражают не мнение «от группы», для них более характерен эгоцентричный тип проявления самости.

В современной социокультурной ситуации журнал стремится адекватно реагировать на вызов времени. В «Казан утлары» печатаются художественные произведения, строго документальные свидетельства, посвященные ярким и драматическим судьбам и значительным историческим событиям, а также уникальные архивные находки. В журнале печатается современная проза и поэтические подборки известных мастеров литературы и тех, кому еще только предстоит обрести популярность. «Казан утлары» – трибуна для обсуждения ключевых проблем, связанных с национальной историей и культурой татарского народа. Меняется Россия, меняются авторы, сотрудники и читатели. Одно остается неизменным: журнал «Казан утлары» и сегодня остается органичной, живой частью татарской культуры.

Ключевые слова: история татарской журналистики, татарская литература, журнал «Казан утлары», история, рубрики, юбилей.